

Referat från resa 28/9 till Nora och Pershyttan

”Tre små gummor skulle gå en gång till marknaden uti Nora”. Jodå, till Nora skulle vi, men betydligt fler än tre var det, och ”gummor” är väl ett ord som i dag väl bara förekommer i sagor? Förutom förstås i uttrycket ”lilla gumman”, som ju används smeksamt även till små flickor. Förresten var även män med resan. Vi SPF:are från Östermalm, Norrmalm och Lidingö samlades i ottan på Karlaplan en varm septemberdag och snart var bussen där. Arrangören och reseledaren *Germund Olinder* hälsade oss välkomna och berättade om dagens program.

Den varma luften hade åstadkommit en dimma, som tätnade allteftersom vi åkte. Man såg inte mycket av omgivningen. Men vår rutinerade chaufför *Jocke Greberg* styrde med säker hand och försäkrade att det inte var så farligt. Halvvägs gjorde vi ett stopp för bussfika. Det satt fint.

Så var vi framme i *Nora*, där vi möttes av vår lokala guide *Ove Hoffner*, som är systerson till *Dagmar Lange*.

Dagmar föddes 1914. I det civila var hon svensklärare, mycket omtyckt enligt vittnen. Hon var verksam vid Nya Elementarskolan för flickor på Östermalm (Ahlströmska), där hon blev studierektor och rektor. Vid sidan av sitt lärarjobb skrev hon också operarecensioner och säkert minns många henne också som en röst i radion, bl.a. i programmet ”Vet ni vad?”. Men mest känd är hon för sina deckare under pseudonymen *Maria Lang*. Hon gjorde succé redan med debutboken ”Mördaren ljuger inte ensam” (1949). Hon gav ut inte mindre än 42 deckare för vuxna och flera ungdomsdeckare samt memoarer. Med rätta kallades hon Sveriges första deckardrottning. Mestadels skrev hon dessa under skolloven, som hon tillbringade i barndomsstaden Nora, där hon hade en bostad, fint belägen intill Norasjön.

Många av hennes deckare utspelas i en stadsmiljö, som i böckerna kallas *Skoga*, men som är lätt igenkännlig som Nora. Noras invånare var dels stolta över den uppmärksamhet som detta ledde till, dels lite ängsliga över att de skulle förekomma i böckerna som mindre tilltalande personer, i värsta fall som ett av offren. Ove berättade om en natt, när han var med Dagmar på en av de många nattliga turer där hon i ficklampans sken letade efter ett lämpligt ställe att dumpa ett lik på. Plötsligt slogs ett fönster upp och en kvinna röt: ”Är det hon Maria Lang som är ute och går nu igen. Jag säger bara det att jag vill inte ha något lik här utanför mitt hus!” ”Äsch”, sa Dagmar då till Ove, ”då lägger jag det på andra sidan gatan i stället.” En invånare menade att han undkom att bli ett lik i hennes böcker genom att flitigt bjuda hem henne och låta henne sitta på verandan hos honom.

Man fick klart för sig att Dagmar Lange var en excentrisk dam. Men hon var omtyckt och levde ett rikt socialt liv med många glada fester. Bland gästerna syntes Gösta Knutsson och Sven Bertil Taube. Hon bjöd flott, och givetvis saknades aldrig hennes specialitet, Langs Whisky, på bordet!

Det var roligt att följa med Ove på denna vandring i Maria Langs fotspår. Vi slutade vid hennes staty som finns i närheten av hennes bostad. Hon har också blivit hedrad med att få gatan intill uppkallad efter sig. Ove och *Anette Rimont*, som guidat en annan grupp,

spelade upp scener ut Lang-böckerna. De slutade med den bok som blev hennes sista bok, "Se Skoga och sedan ...", som utkom 1990, ett år innan hon dog.

Under en lång tid har Maria Lang-deckare varit lite bortglömda, men nu har de fått en ny renässans genom nya filmatiseringar, och snart kommer det en tv-dokumentär om Dagmar berättade Ove. Alldeles lagom till 100-årsjubileet!

Så var det dags för lunch på Bryggeriet, som ligger i ett kulturkvarter. På tal om kultur så är det på sin plats att påminna om att Nora är en av Sveriges bäst bevarade trästäder och ingår i trion "Tre trästäder" tillsammans med Hjo och Eksjö. På menyn stod kålpudding. Men den påminde inte alls om den hemska maträtt med bränd kål som serverades i barndomens skolmatsal. Den vi fick här var mycket god.

Mätta och belåtna satte vi oss i bussen för en kort transport till *Pershyttan*, en bergsmansby söder om Nora. Här har det brutits järn i 700 år med olika metoder berättade vår guide där, *Jan Åkerlind*. Gruvan omnämns i Vadstenadiariet från 1300-talet med anledning av ett underverk som genom den heliga Birgittas kraft skett med en dotter till en masmästare Lars i Pershyttan. Under 1700-talet började tillverkningen bli alltmer omfattande. Verksamheten stod på sin topp under 1800-talet och bidrog starkt till Sveriges ställning som industrination och landets växande välstånd. Så småningom minskade lönsamheten, och 1953 upphörde järnframställningen medan gruvdriften fortsatte tio år till.

Domargården

Vi vandrade runt i detta välbevarade minnesmärke och såg spåren av verksamheten från olika epoker. Vi såg på Domargården, den vackraste bergsmansgården tyckte vår guide Jan. I dag bebos dessa gårdar av privatpersoner, så vi fick stanna utanför. Vi kunde också bara bese Lockgruvan, en av gruvorna, utifrån. Men sommartid kan man göra en nedstigning där. Ett jättelikt vattenhjul drev en stånggång, en oerhört fiffig mekanisk konstruktion, som i sin tur kunde driva pumpar som kunde pumpa ut det vatten som ständigt hotade att fylla gruvhålen.

Vi gick in i Kolhuset, som i flera våningar inrymde en väldig masugn. Järnmalmen rostades, alltså upphettades, först i en speciell rostugn, vilket gjorde malmen sprödare. Sedan vräktes den rostade malmen ned i masugnen tillsammans med träkol och kalk. Kalken skulle binda de oönskade delarna i järnmalmen till slagg. Det gick åt enorma mängder träkol. Till slut räckte skogen i närheten inte till, så träkol fick importeras. I botten av masugnen rann det färdiga tackjärnet ut i ett hål och slaggen i ett annat. Om man tänker på att järnet under processen hade en temperatur på upp till 1400 grader och att hyttan var igång dygnet runt kan man föreställa sig hur det var för dem som jobbade där med hettan och dånet från elden.

Kolhuset med rostugn och masugn

Så fick vi ta adjö för det var dags för hemfärd. Vi gjorde ett stopp *Vallby friluftsmuseum*, norr om Västerås. Där fick vi kaffe och bulle och hann med en mycket snabb rundtur.

Sedan klev vi ombord på bussen. På hemvägen läste Germund enlig fin tradition små tankvärda verser och textstycken för oss. Lite försenade på grund av trafikproblem kom vi så fram till utgångspunkten. Så klart att både Jocke och Germund fick applåder.

Researrangören Germund och chauffören Jocke

Själv längtar jag till nästa resa, som för min del går till Sigtuna den 10 oktober.

Birgitta Agazzi